

*Civilization Boundaries*  
*Цивилизационни граници*

## ДИСКУСИЯТА НА АРХИТЕКТИТЕ ОТНОСНО БЪДЕЩЕТО НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЯ ГРАД В ЮГОИЗТОЧНА УКРАИНА ПРЕЗ ПЕРИОДА 1920 – 1930 ГОДИНА

**Тетяна Бондаренко**

*Запорожки национален университет*

**Резюме.** В статията е разгледана систематичната и задълбочена работа по градостроителството, която се води през разглеждания период в две основни направления. Първото от тях е създаването на нови социалистически градове и работнически селища във връзка с изграждането на крупни предприятия на тежката индустрия; второто направление е реконструкцията и по-нататъшното развитие на стари промишлени центрове и големи градове, които са се формирали исторически. Изследва се дискусията по основните направления на градостроителството в Югоизточна Украйна (1920 – 1930), които се различават едно от друго. През 30-те години на XX в. в Украйна вече съществуват поддръжници на три основни течения в градостроителството: централисти, линейници и децентралисти (на укр. розсипні).

**Keywords:** centralists, linealists, looses, architects, housing construction, Ukraine.

Някои архитекти, заимстващи форми от украинския барок от XVII – XVIII век и от украинския модерн, едновременно с решаването на практически задачи в строителството се опитват в своята практическа дейност и в дискусииите да обосноват националните особености на украинско-съветската архитектура. Но тези опити са единични и нямат подкрепа сред широката архитектурна общественост. Те не влияят върху общото развитие на архитектурата в Украинската съветска социалистическа република.

Повечето архитекти разбират, че прогресът на архитектурата зависи от общото нарастване на икономиката и културата на страната, от развитието на строителната база. Затова младата съветска архитектура тръгва по пътя на търсенето на нови архитектурни форми и структури на сградите, в зависимост от тяхното общо предназначение, от рационалното използване на строителните конструкции и материали, а така също и от новите принципи на градостроителството.

Но разбиранията на новите творчески позиции на архитектите се разминават. По това време на архитектурния фронт се води оживена дискусия меж-

ду различни обединения и групи съветски архитекти. Към тях принадлежат: Асоциацията на новите архитекти<sup>1)</sup>, Обединението на съвременните архитекти<sup>2)</sup>, Обединението на архитектите урбанисти<sup>3)</sup>, Всесъюзното обединение на пролетарските архитекти<sup>4)</sup> и други (Зеленко, 1930:10). През 1923 г. в Харков, Киев и Одеса са създадени обединения на Дружеството на съвременните архитекти на Украйна<sup>5)</sup>. Всяко от тези обединения има своя творческа платформа, намираща се в известна степен под влиянието на формализма и смятаща се за призвана в създаването на архитектура, съзвучна със социалистическия епос.

Най-активно в пропагандата на своите теоретични положения е Обединението на съвременните архитекти, което издава свое списание и стои на позициите на конструктивизма. В програмни декларации на конструктивистите са заложени някои прогресивни тенденции – широкото използване на постиженията на световната и отечествената строителна техника, творческите търсения на нови архитектурни форми и тяхното създаване, породени от новите социални условия, типове и видове сгради, разрешаването на въпросите за идеологическото влияние на архитектурата върху съзнанието на човека и формите на възприемане на архитектурното наследство. Те отбелязват така също необходимостта от съобразяване в архитектурното творчество с национално-строителните, климатичните и икономически предпоставки (Архитектура Украинской ССР, 1951: 54).

Така програмата на конструктивистите, наред с техния новаторски подход за решаването на функционалните задачи, а така също и тяхното отношение към научните разработки на въпросите по организацията на бита, привлича вниманието на широк кръг архитекти. Ала много положения в тази програма не се осъществяват в практическата дейност на конструктивистите. Те не използват в своите работи архитектурното наследство и националните традиции; често при реализацията на творческите си замисли те не се съобразяват с климатичните условия и с реалните възможности на строителството. В работите на отделни архитекти, предимно проектни, намират място схематизмът на общата композиция, гигантоманията и проявите на формализма, свързани с безкритичното заимстване на чуждестранни образци.

Всичко това предизвиква негативното отношение на широки кръгове сред съветската общественост към творчеството на конструктивистите, независимо от това, че с използването на някои прогресивни штрихи от това направление в новите форми са построени в страната немалко сгради, които се отличават с високи архитектурни качества. В масовото строителство влиянието на новото архитектурно течение се явява в рационални планирани решения и прости форми, свързани с плана, конструкцията и материалите (Власов, 2000: 14).

Различни творчески течения в страната провеждат дискусии и спорове, за да се очертае новото и прогресивното при строителството на новите градове. През 1930 г. в Украйна вече съществуват привърженици на трите основни направления в градостроителството, които застъпват различни гледни точки.

Централистите смятат, че „градът трябва да се строи на незначително разстояние от фабриките и заводите – приблизително на 100 – 200 метра, така че димът, шумът и парата от заводите да не пречат на населението. Добре е според тях между заводите и града да се прокара дълъг булевард или дори парк“ (Бичук, 1976: 7). Когато тези дървета пораснат, то между града и завода ще има зелена ивица. Града те разчитат за няколко стотин или хиляди души, които ще живеят в големи многоетажни домове. В центъра на града и около него „трябва да се изградят големи паркове и широки булеварди с алеи. По тези булеварди ще се движат трамваи и автобуси, за да превозват жителите на града от домовете до работата им и обратно. Но тези транспортни коридори трябва да бъдат така изградени, че по тях да се пътува бързо и да не се пречи на хората и пешеходците“ (Веснин, 1932: 40). Затова централистите смятат, че е необходимо да се създаде разнообразна система за транспортно движение, при която пътищата се разделят на видове.

1. Пътища за бързо или кризисно движение – това са пътища от един град до друг на далечни разстояния, по които трябва да се движат електрически влакове и бързи автомобили. По тези пътища няма да имат право да се движат пешеходци и велосипедисти. За да не затрудняват движението от града, те няма да минават през центъра, а ще обхождат града по края. Ако все пак се налага да се пресичат тези пътища, то е потребно за тази цел да се построят мостове за пешеходци.

2. Бавни – за вътрешно движение из града. Тези пътища трябва да се използват за разходки и за пътуване на неголеми разстояния. Ако пътищата от първия тип трябва да бъдат сравнително прави, без остри завои, за да е възможно по тях автомобилите да се движат максимално бързо, то пътищата от втория тип могат да бъдат устроени по съвсем друг начин: „да се вият като змии“ и да се разделят в парковете.

3. Пешеходни и велосипедни – те трябва така да се прокарат, че населението да има възможност бързо да се придвижва от своите домове до работата си или до магазина (Бичук, 1976: 8).

Централистите обръщат внимание на факта, че по това време пътищата обикновено заключават квадрат, към чиито страни гледат фасадите на жилищните домове. По такъв начин домовете гледат един към друг, техните обитатели не виждат природата, те получават малко светлина и само се гледат един с друг през прозорците. Централистите напълно критикуват такова разполагане на домовете и предлагат устройването на града по друг начин. Първо, домовете трябва да се строят в зелени паркове, второ, да не се изграждат никакви

огради и вътрешни дворове. Алеите трябва според тях да се намират в парковете, между домовете, собствени дворове не трябва да има, за да е възможно гражданите да преминават свободно, където пожелаят по различните алеи в парковете или между домовете.

Привържениците на това направление в градоустройството предлагат изграждането на широки алеи, около които да има много дървета и цветя, които ще водят до местата, където се струпват най-често жителите на града. За такива места те смятат гарите и площадите пред тях, „Съветският“ площад, площадите пред заводите, където трябва да престояват автобусите, леките автомобили и трамваите, с които трудещите ще стигат до своите работни места. Също така централистите говорят, че пътищата трябва да водят до един голям парк – парк за култура и отдих. Този парк трябва да има освен зелени алеи, езера и рекички още и съоръжения за отдих и развлечение.

Друга гледна точка заемат линейниците, които смятат, че не трябва да се строи голям град, разположен на огромна територия – „як розлита юшка з кусочками домов в ній“ („като разлята юшка<sup>6)</sup> с късчета домове в нея“) (Бичук, 1976:9). Те се придържат до гледната точка, според която трябва да се строят високи жилищни блокове и „дълги, дълги пътища“ (Дворец Советов, 1933: 56). От високите блокове според тях ще се съзерцава природата, а пътищата ще съединяват работата и дома. Наистина, за жителите на града ще бъде трудно да пътуват един до друг или да се събират на общи мероприятия поради отдалечеността им, ала линейниците твърдят, че ако бъдат построени пътища със здрав паваж и по тях се движи бърз транспорт, то такъв проблем не трябва да възниква. Изграждането на жилището трябва да има форма на „пачки“<sup>7)</sup> (Мастера советской архитектуры, 1975: 45). Край всяка „пачка“, която се състои от 8 – 10 дома, ще има детска ясла, детска градина, училище. Линейниците се изказват против съществуването на централен площад и парк в центъра на града.

Привържениците на третата група – децентралистите, имат за цел съвсем да заличат разликата между града и селото. Но за това е необходимо според тях да се изграждат малко жилищни блокове край селски пътища. Тогава работниците и селяните ще живеят „рамо до рамо“ и ще общуват по-често. Едни от тях ще пътуват на свои автомобили до заводите, а други – до колхозите, совхозите или на полето. С помощта на такова разселване всички ще имат еднакви домове, електроенергия; няма да чувстват дискомфорт от живота си в големите жилищни блокове. Децентралистите се застъпват за това, че пътят трябва да бъде добър, а на 8 – 10 км трябва да има станции за спиране на автобусите. Край тези станции трябва да има домове за отдих със стаи за занимания и игри, а така също училища, детски градини и ясли.

По такъв начин трите гледни точки са твърде различни и интересни. Но от всички съществуващи системи за планиране на градовете преобладаващо

място при изграждането на новите украински градове заема правоъгълната система (Запорожие, селище ХТЗ), която има ясна организация на вътрешноградския транспорт, правилна геометрична структура на града, опростено прокарване на комуникационната мрежа.

С появата през 1930 г. на Украинския държавен научноизследователски институт за проектиране на града (Діпромісто)<sup>8</sup> в Украйна се разгръща системна и задълбочена работа по градостроителство, която се води в две основни направления (Георгиевский, 1928: 63). Първото се отнася до създаването на нови социалистически градове и работнически селища във връзка с изграждането на крупни предприятия на тежката индустрия; второто – реконструкция и по-нататъшно развитие на старите промишлени центрове и големи градове, които са се формирали исторически.

Строителството на нови социалистически градове заема едно от най-важните места в планове за развитие на народното стопанство на страната. Самата идея за социалистическия град предвижда най-напред организация на селището в такъв вид, че всеобхватно да допринесе за развитието на производството и нарастването на производителността на труда, осигуряване на хубави условия за живот на населението. При строителството на новия град се имат предвид рационалното използване на природните условия, правилното зонироване на територията, целенасоченото разполагане на уличната мрежа, площта и гражданските блокове, озеленяването, осигуряването на вода, високото равнище на благоустройство, а така също осигуряването на ансамблираност на постройките, която трябва да покаже спецификата на един или друг град.

## **БЕЛЕЖКИ**

1. Асоциацията на новите архитекти (АСНОВА) – това е обединение на архитекти, художници, основано през 1923 г. от преподаватели във ВХУТЕМАС (архитектите Н. А. Ладовски, Ф. Крински, Н. Докучаев, А. М. Рухлядев, Л. М. Лисицки, А. Бунин; художниците А. М. Родченко, Д. Королев, инж. Лолейт) и др. Членовете на Асоциацията на новите архитекти се занимават с проблемите на създаване на художествено изразителна, емоционално наситена и ритмично остра архитектурна форма на основата на нови строителни материали и конструкции, със съобразяване с обективните психофизиологични закономерности на възприемане от човека на обема, пространството и цвета. Членовете на Асоциацията на новите архитекти издигат идеята за създаване на качествено нова архитектура на базата на синтеза, пластичните изкуства (в архитектурата се въвежда нова емблематика, революционни призови и т.н., изпълнени със средствата на скулптурата, живописа и декоративните изкуства).
2. Обединението на съвременните архитекти е творческо обединение на съветски архитекти, основано в 1925 г. в Москва. Членовете на това обедине-

ние се представят под лозунгите „Функционализъм“ и „Конструктивизъм“. Те прогандират научния подход за решаване на архитектурните задачи, използването на най-новите конструкции и материали, типизацията и индустриализацията на строителството, новите принципи на социалистическото разселване. Сред членовете на Обединението на съвременните архитекти са братя Веснини, М. Гинсбург, Г. Орлов и Леонидов. В Украйна отделението на Обединението на съвременните архитекти се нарича Дружество на съвременните архитекти на Украйна. Обединението на съвременните архитекти съществува до 1931 г.

3. Обединението на архитектите урбанисти съществува от 1928 до 1931 г. в Москва. Със своите декларации и теоретични работи членовете на Обединението на архитектите урбанисти призовават архитектите да преминат от проектиране на определени постройки към създаване на единна пространствена система на града и да разглеждат сградата като част от града. Членове на това обединение са: М. О. Ладовски, Д. Ф. Фридман, С. А. Лопатин.
4. Всесъюзното обединение на пролетарските архитекти е основано в 1929 г. Членовете му (С. Алабян, А. Власов, А. Г. Мордвинов и др.) декларират създаването на нова пролетарска архитектура (на основата на механизацията, стандартизацията и постиженията на строителната техника), класова по съдържание и форма, призвана да обслужва потребностите на пролетариата и новия колективен бит. В 1932 г. това обединение влиза в състава на Съюза на съветските архитекти.
5. Дружеството на съвременните архитекти на Украйна – това е първото обединение на съветски архитекти, създадено през 1928 г. в Харков (то има филиали в Киев и Одеса). Архитектите – членове на това дружество, стоят на позициите на конструктивизма. Някои негови членове използват композиционни похвати и форми от украинския барок, а други се обръщат към традициите на украинската народна архитектура. Членове на Дружеството на съвременните архитекти на Украйна са: Д. Дяченко, П. Альошин, М. Холостенко и др.
6. Юшка – вид украинско ястие.
7. Пачка – съвкупност от 8 – 10 дома, микрорайон.
8. Основните направления в дейността на този институт днес са: а) научни изследвания в областта на регионалното планиране, градостроителството и природоохранителните мерки, ландшафтната архитектура, провеждане на геоинформационни технологии; б) разработване на всички нива на проектна документация в областта на регионалното планиране, градостроителството, обемно-конструкторското проектиране и инженерното планиране, ландшафтната архитектура; в) участие в разработването на законодателна и нормативно-правова база за реализация на държавната градостроителна политика.

Превод от украински език: д-р Иван Симеонов

## ЛИТЕРАТУРА

- Архитектура Украинской ССР*. Т. 2. (1951). Киев: Издательство АА УССР, 1951.
- Бичук, И. М. (1976). *Архитектура г. Запорожья*. Запорожье: Просвіта, 1976.
- Веснин, В. (1932). Здание социализма – В: *Советское искусство*. 7 октября.
- Власов, О. (2000). Город в дыму – В: *Перекур*. 13 квітня.
- Георгиевский, Г. Ф. (1928). Вопросы жилищного строительства на Украине – В: *Хозяйство Украины*. № 4.
- Дворец Советов. Всесоюзный конкурс 1932 г. Сб. статей (1933)*. Москва.
- Зеленко, А. (1930). Кто и как предлагает строить новые города – В: *Культура и быт*. № 1.
- Мастера советской архитектуры об архитектуре*. Т. 2. (1975). Москва: Искусство.

## DISCUSSIONS ON THE MAIN DIRECTIONS OF URBAN DEVELOPMENT OF SOUTH-EASTERN UKRAINE DURING THE 1920-1930s

**Abstract.** The article presents the systematic and profound work on urban development of South-Eastern Ukraine during the 1920-1930s which was carried out in two main directions. The first was the foundation of new socialistic cities and worker's settlements due to the building of heavy industry factories; the second one was the reconstruction and further development of the historically founded industrial centers and big cities. In 1930 already were formed three main directions of urban development in Ukraine: centralists, linealists and looses, which are emphasized in the article.

✉ **Mrs. Tetiana Bondarenko**  
Zaporizhzhya National University – ZNU  
66, Zhukovskogo str., Bl. 1  
69600 Zaporizhzhya, Ukraine  
E-mail: taniabnd1@rambler.ru